

Marian Gucwa

Wigilia AK rok 1940-1944

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 26, 423-425

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Cztery drzeworyty na karcie dedykowanej przez Stefana Mrożewskiego Wiktorowi Kielbassowi ilustrują jedynie część kroniki J. Joinville, od rozdziału I do XXXV, całość tego dzieła liczy bowiem 149 rozdziałów, podzielonych na 769 paragrafów. Sposób tworzenia ilustracji przez artystę sugeruje możliwość bliższego określenia miejsca i czasu scen batalistycznych, ukazanych na pozostałych pięciu klockach drzeworytniczych, przechowywanych w Dziale Rycin.

Marian Gucwa

LITERATURA:

Joinville de J., *Czyny Ludwika Świętego króla Francji*, słowo wstępne Jerzy Hauziński, przekład i komentarz: Głodek M., Warszawa 2004.

Czarodziej rylca. Wystawa w sto dziesiątą rocznicę urodzin Stefana Mrożewskiego 1894-1975, Biblioteka Narodowa, 2004, Pietrzak A., red. Ozimek A., Kozłowska M., s. 27.

Mielcarska-Kaczmarczyk J., *Stefan Mrożewski. Warsztat artysty, Katalog wystawy*, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 2010, poz. 233-242.

WIGILIA AK ROK 1940-1944

5/110 Wigilia AK-Rok 1940-44.

Wigilia AK-Rok 1940-44
z motywem z filmu "1944"
S. M. Mrożewski 30. 10. 1953
J. M. Angeleski 23/11. 1953

Il. 1, *Wigilia Armii Krajowej*, 1953.

Stefan Mrożewski (1894-1975)

1953

Drzeworyt, papier

Wymiary 17,3 x 27,4 cm

MNKi/GR/3324

Pod ryciną dedykacja ołówkiem:

*Kochanym Irce i Marianowi Bigo
w miłym upominku od Stef Mrożewskiego Irki i Andrzeja
Los Angeles 23/11.1953.*

Drzeworyt trafił do zbioru Działu Rycin Muzeum Narodowego w Kielcach w 2000 roku jako dar Ireny i Mariana Ney-Bigo z Los Angeles. Obydwójce pochodzili z wojskowych rodzin związanych z Kielcami; Irena Ney-Bigo była córką generała Juliusza Zulaufa dowodzącego Drugą Dywizją Piechoty Legionów, natomiast twórca kolekcji był synem dowódcy Drugiego Pułku Artylerii Lekkiej Legionów pułkownika Jana Witolda Bigo. Brali czynny udział w polskich formacjach wojskowych w czasie II wojny światowej. Po jej zakończeniu wyemigrowali z Europy i przez Kanadę dotarli do Kalifornii. Autora drzeworytu: Stefana Mrożewskiego i osoby którym go dedykował, łączyły związki z regionem świętokrzyskim i życie emigranta, chociaż różnymi drogami opuścili kraj, osiedli na stałe w okolicach Los Angeles.

Na drzeworycie *Wigilia Armii Krajowej* w surowej zimowej scenerii, na tle ośnieżonych drzew grupa partyzantów modli się przed kapliczką zawieszoną na pniu rozłożystego buka. Po drugiej stronie, przy świerku, kobieta dzieli się opłatkiem z mężczyzną, pomiędzy drzewami otwiera się daleki widok, zamknięty ciemną ścianą lasu, nad którym niebo przecina gwiazda betlejemka. Pod kapliczką z wizerunkiem Matki Boskiej tulącej Dzieciątko płoną trzy świece. Otacza ją krąg klęczących mężczyzn, z odkrytymi głowami, ubranych w długie kożuchy ściągnięte szerokimi pasami. Jeden z nich odstawia od siebie karabin, pozostali nie są uzbrojeni. Razem z nimi klęczy kobieta z głową okrytą czapką-uszanką. W głębi, za modlącą się grupą stoją dwie osoby, jedna z nich trzyma karabin. Z lewej strony kompozycji kobieta ubrana w krótki kożuszek i czapkę-uszankę podaje opłatek, na ramieniu ma opaskę ze znakiem czerwonego krzyża. Ukazany od tyłu mężczyzna jedną ręką łamie opłatek, w drugiej trzyma rogatywkę. Ubrany jest na sposób wojskowy w długą kurtkę, ściągniętą szerokim pasem z koalicijką, oraz bryczesy wpuszczone w buty z cholewami – oficerki. Przy pasie widać zarys przesuniętej do tyłu kabury pistoletu.

Scena *Wigilii* potraktowana została realistycznie, z dbałością o oddanie szczegółów i scharakteryzowanie różnych gatunków drzew. Podobnie jak w wielu wykonanych przez siebie ilustracjach książkowych, artysta umiejętnie nasycił treścią małą płaszczyznę drzeworytu, rozbudowując kompozycję w głąb, na dalekim planie można wyróżnić ustawione w kozły karabiny, a za nimi grupę partyzantów zgromadzoną wokół ogniska. Poprzez kontrast z ciemnymi sylwetkami ludzi na pierwszym planie, podkreślił biel śniegu, który okrywa ziemię, krzewy i drzewa.

Ten sam temat podjął już w trakcie wojny, o czym świadczy drzeworyt *Wigilia partyzantów* z 1944 roku, opublikowany w katalogu wystawy zorganizowanej przez Bibliotekę Narodową w Warszawie. Odnajdujemy w niej motyw modlitwy partyzanta klęczącego przed kapliczką zawieszoną na drzewie, za nim leży odłożona broń. O pień tego samego drzewa opiera się z boku kobieta, na ramieniu ma opaskę ze znakiem czerwonego krzyża. Scena odbywa się w mroku, który przecina jedynie promień gwiazdy wigilijnej. Ta wcześniejsza kompozycja została później rozbudowana, z realistycznym otworzeniem warunków surowej zimy, a miejsce jednego partyzanta zajęła grupa kilku klęczących osób, przypominająca

funkcjonujące w grafice XIX i XX wieku przedstawienia ludu modlącego się przed krzyżem lub kapliczką.

Temat drzeworytu odnoszący się do okresu okupacji był bliski Stefanowi Mrożewskiemu, ze względu na własne doświadczenia, związane z przynależnością do Armii Krajowej, potwierdzoną przez nadane pośmiertnie odznaczenia: Krzyż Armii Krajowej i Krzyż Partyzancki. Od 1942 do lutego 1945 roku przebywał z rodziną w majątku Czaryż u Zofii i Tadeusza Siemieńskich, położonym na terenie obecnego powiatu włoszczowskiego (w czasie wojny włączonego przez Niemców do powiatu jędrzejowskiego), który w strukturze Armii Krajowej należał do obwodu Włoszczowa. Właściciele dworu gościli u siebie osoby zajmujące się tajnym nauczaniem oraz udzielali schronienie partyzantom. W tym okresie artysta wykonał oprawę plastyczną podziemnego pisma „Werble”, wydawanym na terenie placówki AK Irządze, (miejsce należy obecnie do powiatu zawierciańskiego, województwa katowickiego), oraz brał udział w wystawianiu fałszywych dokumentów. Chociaż sam nie należał do oddziału leśnego, mógł się bezpośrednio zetknąć z żołnierzami Mieczysława Tarchalskiego *Marcina* oraz Eugeniusza Kaszyńskiego *Nurta*. Relacje kilku osób, w tym jedna drukowana, potwierdzają pobyt partyzantów z tych dwóch grup we dworze w Czaryżu, jesienią 1944 roku. W omówionych przedstawieniach *Wigilii*, autorstwa Stefana Mrożewskiego, zwraca uwagę obecność sanitariuszek, zgodna z ważną rolą, jaką pełniły w walce podziemnej, wpływ na to mogło mieć również zaangażowanie żony artysty Ireny w niesienie pomocy rannym. Wraz z mężem należała do Armii Krajowej i była związana z partyzanckim szpitalem w Dzierzgowie, odległym od Czaryża o kilka kilometrów. Za swoją działalność w ruchu oporu Irena Mrożewska została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi z mieczami.

Marian Gucwa

LITERATURA:

Czarodziej rylca. Wystawa w sto dziesiątą rocznicę urodzin Stefana Mrożewskiego 1894-1975, Biblioteka Narodowa, 2004, Pietrzak A., red. Ozimek A., Kozłowska M., Warszawa 2004, poz. 295.

Mielcarska-Kaczmarczyk J., *Stefan Mrożewski. Warsztat artysty*, Katalog wystawy, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 2010, poz. 328.

Włoszczowskie Zeszyty Historyczne, tom 5, Włoszczowa 1998, s. 117.